

Az iskola hermeneutikája

Szabó László Tamás: A tanár visszanéz. Neveléstudomány – Iskola – Pedagógia. Budapest, 2009, Új Mandátum Könyvkiadó, 182 p.

A „*rejtett tanterv*” című nagyhatású könyv szerzője 2009-ben újra az iskolában zajló látható és rejtett folyamatok értelmezésének világába kalauzolja az olvasót. Szabó László Tamás a Debreceni Egyetem Neveléstudományok Intézetének professzora az Oktatás és Társadalom kiadványsorozat ötödik köteteként korábbi munkáiból szerkesztett. A szerkesztett kiadás visszatekintést ad munkásságáról, s a tanítás és tanulás gazdag jelenségvilágának elemzési, értelmezési kísérleteiről. Az olvasó a borító láttán még nem is sejti, hogy a könyv milyen utakra viszi el a pedagógia tudományának bebarangolása közben. A címlapon látható iskolabejárat – a budapesti Fasori Evangélikus Gimnázium homlokzata – csalogatja, hívja az érdeklődő figyelmét az iskola belső világa felé, a mű címe pedig végképp felkelti a kíváncsiságot: vajon ki a címben jelzett tanár, s mire emlékeznek? A kötetből megtudjuk, hogy a kutató-tanár tekint vissza saját korábbi iskola-interpretációira.

A szerző három téma köré rendezi emlékeit, s azok révén vezeti el az olvasót az iskola világába. Az első fejezetben egy didaktikai szöveggyűjtemény fejezeteihez írott bevezetőket gyűjtött össze, melyek rálátást adnak saját munkáira, gondolataira, egyúttal a pedagógia iránt érdeklődők számára gondolatébresztőként és vitaindítóként is hatnak. A fejezetcím szerint a megismerés, az intézményi légkör és a környezet adja a kapcsolódási pontokat az írások között. Miután áttekintést kapunk a rövid elméleti vázlatokról (iskola – tanítás – tanulás) és az információfeldolgozás, illetve a megismerés konstruktív és kognitív pedagógiai megközelítéseiről, az iskolai környezetről, illetve az iskoláról mint tapasztalatszerző helyről olvashatunk. A tantárgyi teljesítmény komplex fogalmáról értekezve olyan problémára mutat rá a szerző, mely tanulságos lehet a most tanuló, a valaha iskolába járó s a katedra másik oldalára került egykori diák számára is. Az a kényszermechanizmus, mely az intézményi elvárásokról és a hozzájuk történő alkalmazkodásról szól, napjaink oktatáspolitikai nehézségeire világít rá. Az elméleti felvezetők mellett találunk még egy rövid neveléstörténeti át-

tekintést, majd egy kutatás bemutatását, melynek célja a „rejtett tanterv” gyakorlati megnyilvánulásainak feldolgoása volt.

A visszatekintés második „felvonásában” a neveléstudomány mellé az értékek és a minőség fogalmai társulnak. Ezek a fogalmi körök vezetnek át az olvasót az iskolai élmények bonyolult világába, oda, ahol a hatalom és szakmai etika mellett a tanárszerepek és a tanári hivatás is más megvilágításba kerülnek. Ezekre találhatunk példákat az Iskolai élményvilágok, vagy az Iskola és minőség című fejezetekben. Szabó László Tamás kérdéseivel rá kíván mutatni azokra a paradoxonokra és etikai kérdésekre, melyek az iskola falain belül sokszor a „közönség”, azaz a társadalom számára fel sem vetődnek – például: *„Szereti-e a nevelő a növendékeit?”* vagy *„Mi a tartalma annak, ha egy tanár azt mondja, hogy szeretem a gyerekeket?”* A fejezet másik tanulmányából megismerhetjük azokat a feladatokat és válaszkísérleteket, melyek Európában a kisebbségek oktatását érintik. Az európai kétnyelvűséggel kapcsolatban a finn példa mellett az interkulturális nevelés fontossága és működési hatékonyságának dilemmái is a felszínre kerülnek. Ezek a kérdések az Európai Unió társadalompolitikájának nehézségei és megoldandó feladatai közé tartoznak. Az iskola és a minőség kapcsolatában a szerző egy kutatásmethodikai problémára hívja fel a figyelmet, nevezetesen arra, hogyan viszonyulunk a normákhoz intézményi és osztályszinten. Különböző példák segítségével ismerjük meg az iskolai kommunikációs játszmák működési mechanizmusát.

A neveléstudomány és a globalizáció kérdései közül a centralizált és a decentralizált tanügyirányítás eltérő politikai színezetű vonulatainak állandó változtatása miatt a szerző arra hívja fel a figyelmet, hogy *„a közsférában a járható útnak méltányossággal és igazságossággal kell ’kikövezettnek’ lennie”*.

A problémafelvetések közül különösen fontosnak tartjuk a „reflektív paradigma” neveléstudományi szempontú értékelését, hiszen a tanárképzés modernizációjának kitüntetett kérdésköre az elmélet és a gyakorlat egymáshoz való viszonya. Ha Szabó László Tamás hitvallását kívánjuk a kötet írásaiból rekonstruálni, a reflektív paradigma tanárképzési hozadékával foglalkozó tanulmánynál meg kell állnunk, hiszen ez a szerző pedagógiai ars poeticájához fontos adalékokkal szolgál. Mint maga is írja: a reflektív paradigma „jelzős szerkezet egy olyan szemléletmódra utal, amelyben az a kutatói becsvágy fejeződik ki, hogy valami tudományosan helytállót és a tanári munka gyakorlata szempontjából is érvényeset fogalmazzunk meg”. Szabó László Tamás rámutat arra, hogy a tanári magatartás és tevékenység folyamatos belső kontrolljának működését több tényező is nehezítheti. Egyrészt az hátráltatja e szemlélet kialakulását, hogy a külső világ mentális tükrözése nem mindig egyértelmű, ráadásul az általa „gondolkodási restségként” diagnosztizált magatartásmód sem szolgálja a tanár szakmai és emberi önreflexiójának tanítási gyakorlatba való beépítését. További veszélyeket rejt

a nevelő–növendék kommunikáció szegmensének elhanyagolása, melynek következtében a tanuló „egydimenziós lényé” szürkül. A kutató meglátása szerint a reflektivitás és (ön)reflexió eszközrendszere megvan, hatásmechanizmusainak vizsgálata ígéretes, ám meglehetősen szkepticizmus fogalmazódik meg benne, amikor a nemzetközi szakirodalom értékítéletét ismerteti, mely szerint a szóban forgó reflektivitás nehezen egyeztethető össze a tanári munka természetével – s itt a szkepticizmus érzékelhetően nem magára a tanári munkára, hanem a munkát nehezítő külső társadalmi feltételekre és belső szervezeti keretekre vonatkozik. Mindenesetre reménykedik a „reflektív paradigma” jövőjét illetően, mert azzal megvalósulna a (pedagógiai) gyakorlat elmélete, annak esélyét hordozva egyben, hogy e szemléletmód segítségével áthidalható lesz a pedagógiai elmélet és az iskolai gyakorlat közötti szakadék.

A fejezet zárótanulmánya az értékek világára az iskola szemszögéből tekint. Az értékeket filozófiai és neveléstudományi megvilágításból is lehet elemezni. Itt a felekezeti iskolák értékvilágára, illetve az oktatás pluralizmusában működő más típusú iskolák közötti különbségekre és hasonlóságokra kapunk példákat: a NAT által megfogalmazott alapértékeket és normákat mint tájékozódási pontokat nevezi meg. Az értékválság gyakran használt fogalma kapcsán Szabó László Tamás kitér az ifjúsági korszakváltásra, az iskola és a társadalom kapcsolatára és a nevelés/oktatás megváltozott társadalmi körülmények között is érvényes tartalmaira.

A harmadik fejezet írásai kitekintést adnak a tanárképzés európai dimenzióira. Az európai integráció bő hatvan évére visszatekintve summázza a szerző az oktatási rendszerek változásait. A kényszerharmonizálástól kezdve az interkulturális nevelés retorikáján keresztül az oktatás területén megjelenő nemzetközi programokig (például az Erasmus program) kapunk áttekintést az európai nevelésügy főbb elméleti és szakmai csomópontjairól. Az európai tanárképzés helyzetéről szól az utolsó tanulmány, mely kitér a közép-európai tendenciákra (Csehország, Észtország, Lengyelország, Litvánia, Románia, Szlovákia, Szlovénia), a tanárképzés expanziójának kérdésére és a pálya presztízsére. A különböző országok összehasonlításának összegzéséből kiderül, hogy a két hagyományos alapmodell (a párhuzamos és a követő modell) mellett egy harmadiknak is van létjogosultsága: ez a gyakorlatközpontú és tutoráláson alapuló szisztéma.

Belépve tehát az iskola ajtaján, átélve a minket is reflexióra hívó élményeket, megismerjük annak értékeit, megtapasztaljuk minőségét. A hazai oktatás mellett képet kapunk az európai nézetekről, rendszerekről és irányvonalakról. A könyv gondolatindítóként szolgálhat mind a társadalomtudományok – s azon belül a neveléstudomány – iránt érdeklődők, mind pedig azok számára, akik ténylegesen az „iskolában” dolgoznak, tanulnak.

